

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.8.109>

УДК 336.5:378.4:330.341.1

*Р. І. Литовченко,
аспірант кафедри фінансів, банківської та страхової справи,
ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3625-8747>*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

*R. Lytovchenko,
PhD Student of the Department of Finance, Banking, and Insurance,
PrJSC "Higher Education Institution Interregional Academy of
Personnel Management"*

FINANCIAL SUPPORT FOR INNOVATIVE EDUCATION: ESSENCE, FUNCTIONS AND IMPLEMENTATION MECHANISMS

У статті проведено комплексний аналіз системи фінансового забезпечення інноваційної освіти в Україні в контексті сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни та переходу до економіки знань. Досліджено теоретичні засади фінансового забезпечення як економічної категорії, розкрито його ключові функції (розподільчу, стимулюючу, забезпечувальну, контролюючу) та принципи. На основі аналізу нормативно-правової бази та наукових праць систематизовано та класифіковано механізми фінансового забезпечення за джерелами походження, об'єктами

впливу та методами розподілу. Виявлено, що попри багатоканальність системи, в Україні домінують бюджетні механізми, які часто обмежують інноваційний розвиток через спрямованість на поточне утримання. Проаналізовано актуальні дані щодо бюджетного фінансування освіти у 2024 році, зокрема обсяги освітньої субвенції та ключові зміни у фінансуванні вищої освіти, пов'язані із впровадженням системи державних грантів. Визначено стратегічні напрями вдосконалення фінансових механізмів, серед яких: диверсифікація джерел фінансування через ендаументи та державно-приватне партнерство, перехід до фінансування, орієнтованого на результат, та посилення фінансової автономії закладів освіти. Обґрунтовано, що реалізація цих заходів є ключовою для формування конкурентоспроможного людського капіталу та сталого розвитку України.

The article provides a comprehensive analysis of the system of financial support for innovative education in Ukraine in the context of modern challenges, in particular, full-scale war and the transition to a knowledge economy. The need to redistribute budget priorities in favor of defense, the destruction of educational infrastructure, and migration processes create unprecedented pressure on the financial stability of the industry. The theoretical foundations of financial support as a complex economic category are studied, its key functions and fundamental principles of functioning are revealed. Based on the analysis of the regulatory framework and scientific works, the mechanisms of financial support are systematized and classified by sources of origin (state and non-state), objects of influence (financing of institutions - supply-side and education seekers - demand-side), and distribution methods (historical, competitive, result-oriented). It is revealed that despite the multi-channel nature of the system, budgetary mechanisms dominate in Ukraine, which often limit innovative development due to their focus on current maintenance. The current data on budget financing of education in 2024 were analyzed, in particular the volume of educational subventions and key changes in financing of higher education. □ Special attention

was paid to the implementation of a differentiated system of state grants, the size of which depends on the results of the National Higher Education System, which is a step towards strengthening competition and targeting of support. Strategic directions for improving financial mechanisms were identified, including: diversification of funding sources through endowments, public-private partnerships and commercialization of scientific developments; transition to performance-based funding through improving formulaic calculations and implementing performance contracts; and strengthening the financial autonomy of educational institutions. It was substantiated that the implementation of these measures is key to the formation of competitive human capital and sustainable development of Ukraine in the long term.

Ключові слова: *фінансове забезпечення, інноваційна освіта, механізми фінансового забезпечення, бюджетне фінансування, людський капітал, фінансова автономія, освітні послуги.*

Keywords: *financial support, innovative education, financing mechanisms, budget financing, human capital, financial autonomy, educational services.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.–В умовах глобальних трансформацій та переходу до економіки знань, освіта відіграє фундаментальну роль у розвитку людського потенціалу та суспільства загалом. Якість освітніх послуг безпосередньо визначає конкурентоспроможність випускників на ринку праці, їхню здатність до адаптації та інноваційної діяльності, що є запорукою стійкого зростання держави. Забезпечення якісної та доступної освіти для всіх громадян вимагає адекватного та ефективного фінансового забезпечення. Проте в Україні, попри певне зростання бюджетних асигнувань, більшість коштів спрямовується на поточні потреби, тоді як ресурсів на капітальний розвиток та впровадження інноваційних технологій хронічно не вистачає. Ситуація

ускладнюється кризовими явищами в економіці, спричиненими повномасштабною війною, що створює додаткові виклики для освітньої галузі та вимагає пошуку нових моделей її фінансової підтримки. Особливої актуальності набуває формування та впровадження дієвих механізмів фінансового забезпечення інноваційної освіти, здатних ефективно акумулювати та розподіляти ресурси з урахуванням пріоритетів розвитку галузі. Вони мають бути спрямовані на диверсифікацію джерел фінансування, оптимізацію витрат і стимулювання інвестицій у сучасні освітні технології та інфраструктуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.Проблематика фінансування освіти є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, серед яких Т. Боголіб, В. Булавинець, В. Горин, Х. Данильців, С. Коваль, З. Лободіна, С. Лондар, В. Федосов, Л. Юрчишена, П. Юхименко та інші. Високо оцінюючи їхні напрацювання, варто зазначити, що динамічність соціально-економічних процесів вимагає подальшого поглиблення наукових поглядів на механізми фінансового забезпечення саме інноваційної освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз сутності, функцій та механізмів фінансового забезпечення інноваційної освіти в Україні та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення освіти становить складну та багатогранну економічну категорію, зміст якої не обмежується лише процесом виділення грошових коштів. Воно представляє собою цілісну систему фінансових відносин, що виникають у ході формування, розподілу та ефективного використання ресурсів, необхідних для забезпечення функціонування та, передусім, інноваційного розвитку освітньої сфери [9, с. 17]. Відповідно до діалектичного підходу, обґрунтованого у наукових працях З. Лободіної, В. Булавинця та Х. Данильціва, зазначену категорію доцільно розглядати у чотирьох взаємопов'язаних аспектах [5, с. 21]:

- за сутністю — як сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом бюджетних ресурсів для забезпечення діяльності суб'єктів надання освітніх послуг.

- як явище — процес здійснення платежів через органи Державної казначейської служби України на основі взятих закладом освіти бюджетних зобов'язань.

- за змістом — як комплекс форм, методів та принципів використання бюджетних ресурсів, що реалізується через видатки Державного та місцевих бюджетів на освіту.

- за формою — це процес безоплатного та безповоротного надання бюджетних ресурсів розпорядникам для реалізації освітніх заходів.

Ефективність цієї системи визначається її здатністю виконувати низку ключових функцій [1; 9]:

1. Розподільча функція: акумуляція фінансових ресурсів з різних джерел та їх подальший розподіл між рівнями освіти, закладами та напрямками діяльності.

2. Стимулююча функція: створення економічних мотивів для закладів освіти до підвищення якості послуг, впровадження інновацій та покращення результатів діяльності.

3. Забезпечувальна функція: гарантування надходження фінансових ресурсів, достатніх для безперервного освітнього процесу, відтворення матеріально-технічної бази та розвитку людського капіталу.

4. Контролююча функція: забезпечення прозорості, підзвітності та цільового використання виділених коштів.

Механізм фінансового забезпечення інноваційної освіти має забезпечувати ефективну реалізацію цих функцій шляхом інтеграції різних джерел фінансування, форм та інструментів розподілу ресурсів. Він виступає системою організаційних, економічних та правових засобів, що створюють умови для стабільного і збалансованого фінансування інноваційних процесів у сфері освіти.

Основою функціонування системи фінансового забезпечення інноваційної освіти є принципи, на яких вона базується: ефективність (досягнення максимальних освітніх результатів за оптимального використання ресурсів); справедливість (забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання); прозорість (відкритість і зрозумілість механізмів розподілу та використання коштів); гнучкість (здатність системи адаптуватися до мінливих економічних умов та нових освітніх викликів) [1, с. 5].

Система фінансування освіти в Україні є багатоканальною, проте бюджетні кошти відіграють у ній домінуючу роль. Відповідно до статті 78 Закону України «Про освіту», джерелами фінансування є: державний бюджет; місцеві бюджети; плата за надання освітніх та інших послуг; плата за науково-дослідні роботи; гранти вітчизняних і міжнародних організацій; добровільні внески та інші джерела, не заборонені законодавством [6].

Для кращого розуміння їхньої ролі у підтримці та розвитку інноваційної освіти доцільно представити класифікацію механізмів фінансового забезпечення, що враховує джерела походження коштів, об'єкти фінансового впливу та методи їх розподілу (табл. 1).

Українська система фінансування освіти є багатоканальною за структурою, проте на практиці переважають бюджетні механізми, що забезпечують стабільність функціонування, але водночас обмежують фінансову гнучкість та стримують інноваційний розвиток. Розподіл за об'єктом фінансування чітко виявляє протистояння «supply-side» (гарантована інфраструктура й утримання) і «demand-side» (ваучери, гранти), де саме останні створюють ринкові стимули для якості й оновлення освітніх програм. Порівняння методів розподілу показує, що історичний (кошторисний) підхід мало сприяє інноваціям, натомість конкурсне (проектне) і перформанс-фінансування цілеспрямовано стимулюють якісні зміни, але потребують розвинених механізмів оцінки та захисту від корупційних і короткострокових стимулів. Отже, ефективна політика має

поєднувати базову бюджетну підтримку для соціальної стабільності з розширенням проєктних, перформанс-інструментів, ендаументів і ДПП, підсилених прозорими правилами відбору, моніторингу й оцінки результативності.

Таблиця 1. Механізми фінансового забезпечення інноваційної освіти

Критерій класифікації/ Вид механізму	Конкретні інструменти та форми	Характеристика та роль в інноваційній освіті
1. За джерелом походження коштів		
Державні (бюджетні) механізми	1. Пряме фінансування (кошторис): виділення коштів на утримання закладів освіти. 2. Державне замовлення: фінансування підготовки фахівців за пріоритетними для держави спеціальностями. 3. Освітня субвенція: цільовий трансферт з державного бюджету місцевим бюджетам на оплату праці педагогів. 4. Нормативне (формульне) фінансування: розподіл коштів на основі формули, що враховує кількість студентів та коригуючі коефіцієнти. 5. Державні гранти на навчання: диференційована фінансова підтримка вступників залежно від результатів НМТ.	Є основою фінансової стабільності системи освіти. Кошторис та держзамовлення є традиційними, менш гнучкими інструментами, які часто консервують існуючу структуру та не стимулюють інновації. Освітня субвенція забезпечує базові потреби, але не видатки розвитку. Формульне фінансування та державні гранти — це сучасні інструменти, що посилюють конкуренцію, стимулюють заклади підвищувати якість послуг та впроваджувати інноваційні програми для залучення кращих абітурієнтів.
Недержавні (приватні) механізми	1. Плата за освітні послуги: кошти від фізичних та юридичних осіб за контрактне навчання, курси, тренінги. 2. Доходи від науково-дослідної діяльності: контракти з бізнесом на виконання R&D. 3. Ендаумент-фонди: цільові капітали, дохід від інвестування яких спрямовується на стратегічний розвиток. 4. Освітнє кредитування: позики для здобувачів освіти. 5. Державно-приватне партнерство (ДПП): спільні проєкти бізнесу та закладів освіти. 6. Гранти: цільове фінансування від вітчизняних та міжнародних організацій на інноваційні проєкти.	Диверсифікують джерела фінансування, зменшують залежність від бюджету та посилюють фінансову автономію. Комерціалізація R&D та ДПП безпосередньо пов'язують освіту з потребами ринку, стимулюючи прикладні інновації. Ендаументи створюють довгострокову фінансову подушку для реалізації стратегічних інноваційних ініціатив. Гранти є ключовим інструментом для фінансування пілотних інноваційних проєктів та досліджень.

Продовження таблиці 1

Критерій класифікації/ Вид механізму	Конкретні інструменти та форми	Характеристика та роль в інноваційній освіті
2. За об'єктом фінансового впливу		
Фінансування інституцій (Supply-side)	Блокові гранти, кошторисне фінансування, державне замовлення.	Забезпечує стабільність функціонування закладу освіти. Втім, цей підхід менше орієнтований на інновації, оскільки фінансується інфраструктура, а не результат.
Фінансування здобувача освіти (Demand-side)	Освітні ваучери, державні гранти, пільгові кредити на навчання.	Реалізує принцип «гроші ходять за студентом». Такий механізм є потужним стимулом для інновацій, оскільки змушує заклади освіти конкурувати за абітурієнтів, пропонуючи сучасні програми, кращі умови та вищу якість викладання.
3. За методом розподілу коштів		
Історичний (кошторисний) метод	Фінансування на основі видатків попередніх періодів з урахуванням інфляції.	Забезпечує мінімальний рівень функціонування. Не стимулює інновації, оскільки не враховує ефективність та результативність діяльності.
Конкурентний (проектний) метод	Розподіл коштів на конкурсній основі (гранти на наукові дослідження, інноваційні освітні проекти).	Безпосередньо спрямований на підтримку інновацій. Дозволяє фінансувати найбільш перспективні ідеї, команди та розробки, сприяючи виникненню «точок зростання» в освітній системі.
Фінансування за результатами (Performance-based)	Формульне фінансування з урахуванням КРІ (рівень працевлаштування, публікаційна активність, міжнародні рейтинги), перфоманс-контракти.	Ключовий механізм для стимулювання системних інновацій. Пов'язує обсяг фінансування з досягненням конкретних стратегічних цілей, змушуючи заклади освіти не просто функціонувати, а якісно розвиватися, модернізувати програми та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Джерело: сформовано на основі [3; 5; 8; 10; 12]

Фінансування освіти залишається одним із ключових пріоритетів держави, проте в умовах повномасштабної війни бюджетна політика зазнала кардинальних змін. Основною проблемою стало забезпечення балансу між колосальними видатками на оборону та необхідністю інвестувати в людський капітал для майбутнього відновлення країни.

У Державному бюджеті на 2024 рік на освітню галузь передбачено 179,1 млрд. грн., з яких 148,8 млрд. грн. виділено з загального фонду Міністерства освіти і науки України [7]. Незважаючи на зростання видатків на 22 млрд. грн. порівняно з 2023 роком, їх частка у ВВП залишається значно нижчою за законодавчо встановлені 7%, що свідчить про хронічне недофінансування.

Значну роль у фінансуванні освіти на місцевому рівні відіграють місцеві бюджети, які забезпечують функціонування дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, а основним державним інструментом підтримки є освітня субвенція, спрямована переважно на оплату праці педагогів. У 2024 році обсяг субвенції збільшився до 103,2 млрд. грн. порівняно з 90,7 млрд. грн. у 2023 році [2]. Крім того, передбачено цільові субвенції на пріоритетні потреби воєнного часу, зокрема на облаштування укриттів, реалізацію реформи «Нова українська школа», модернізацію харчоблоків і закупівлю шкільних автобусів. Проте структура видатків залишається неефективною: понад 70 % коштів на місцевому рівні спрямовується на оплату праці з нарахуваннями, тоді як капітальні видатки на оновлення матеріально-технічної бази фінансуються за залишковим принципом, що уповільнює впровадження освітніх інновацій.

У 2024 році у фінансуванні вищої освіти відбулися суттєві зміни: зберігаючи принцип «гроші ходять за студентом», держава переходить від фіксованого державного замовлення до системи державних грантів, де розмір бюджетної підтримки залежить від результатів національного мультипредметного тесту та обраної спеціальності. Такий підхід створює гнучку, справедливую систему, що стимулює вступників до кращих результатів і заохочує заклади освіти конкурувати за талановитих студентів [4].

Перехід від моделі утримання до інвестиційно орієнтованого розвитку вимагає не лише зростання обсягів фінансування, а й комплексної модернізації механізмів його забезпечення. Ключовими напрямками є:

- *диверсифікація джерел* шляхом розвитку ендаумент-фондів, державно-приватного партнерства, розширення спектра платних освітніх послуг;
- *запровадження фінансування, орієнтованого на результат*, із фокусом на якісні показники діяльності закладів, укладанням перфоманс-контрактів;
- *посилення фінансової автономії* шляхом надання ширших повноважень у розпорядженні коштами, майном і формуванні цінової політики;
- *забезпечення прозорості та ефективності використання бюджетних ресурсів* через сучасні інструменти планування та моніторингу, включно з партиципаторним бюджетуванням.

Такий підхід створює передумови для сталого інноваційного розвитку освітньої сфери, зменшення залежності від державного бюджету та підвищення конкурентоспроможності закладів освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Система фінансового забезпечення освіти в Україні перебуває на етапі суттєвої трансформації, пристосовуючись до викликів воєнного часу та стратегічних завдань євроінтеграції. Незважаючи на зростання номінальних бюджетних видатків, галузь досі стикається з хронічним недофінансуванням, структурними дисбалансами та ризиками корупції й неефективного використання коштів, що стримує інноваційний розвиток.

У 2024 році відзначаються позитивні зрушення, зокрема впровадження системи державних грантів у вищій освіті та формування законодавчої бази для ендаументів. Для створення ефективної і стійкої фінансової системи, здатної стимулювати інновації, необхідно поєднати державні інвестиції з активним залученням приватного капіталу через державно-приватне партнерство та ендаументи, удосконалити формульне фінансування з орієнтацією на якість і результати, розширити фінансову автономію закладів освіти та впровадити прозорі механізми бюджетного менеджменту для підвищення ефективності витрачання ресурсів. Реалізація цих заходів є ключовою для формування конкурентоспроможного людського капіталу, здатного забезпечити післявоєнне відновлення і сталий розвиток України.

Література

1. Боголіб Т. Фінансове забезпечення освітньої галузі України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення. *Економіст*. 2015. № 8. С. 1–6.
2. Бюджет 2024: Освіта / Міністерство фінансів України. 2023. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-bjudzhet-na-2024-rik-548>
3. Горин В., Коваль С. Проблеми бюджетного фінансування та перспективи застосування інструментів фандрайзингу у системі вищої освіти України. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 42–46. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf.
4. Гранти на навчання у ЗВО / Міністерство освіти і науки України. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/hranty-na-navchannia-u-zvo-vse-shcho-potribno-znaty-vstupnykam>
5. Лободіна З., Булавинець В., Данильців Х. Бюджетне фінансування освітніх послуг: сучасні тенденції та перспективи вдосконалення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 12/2. С. 20–29. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/322>.
6. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
8. Соколовська А. М. Дискусійні аспекти формульного розподілу бюджетних видатків на вищу освіту в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 8–21.
9. Теорія фінансів : підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. ; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
10. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с.

11. Юрчишена Л. В. Модель фінансування вищої освіти: поняття та практичні результати впровадження в Україні. Освітня аналітика України. 2021. № 3(14). С. 17–32.

12. Psacharopoulos G., Patrinos H. A. Returns to investment in education: a decennial review of the global literature. *Policy Research working paper*, № WPS 8402. Washington, D.C. : World Bank Group, 2018. 56 p. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/442521523465644318/Returns-to-investment-in-education-a-decennial-review-of-the-global-literature>.

References

1. Boholib, T. (2015), “Financial support of the educational sector of Ukraine: existing problems and prospects for their solution”, *Ekonomist*, vol. 8, pp. 1–6.

2. The Ministry of Finance of Ukraine (2023), “Budget 2024: Education”, available at: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-bjudzhet-na-2024-rik-548> (Accessed 7 August 2025).

3. Horyn, V. and Koval, S. (2021), “Problems of budget financing and prospects for the use of fundraising tools in the higher education system of Ukraine”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 42–46, available at: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf (Accessed 5 August 2025).

4. The Ministry of Education and Science of Ukraine (2024), “Grants for study at higher education institutions”, available at: <https://mon.gov.ua/news/hrantyna-navchannia-u-zvo-vse-shcho-potribno-znaty-vstupnykam> (Accessed 12 August 2025).

5. Lobodina, Z., Bulavynets, V. and Danyltsiv, Kh. (2021), “Budget financing of educational services: current trends and prospects for improvement”, *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 12/2, pp. 20–29, available at: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/322> (Accessed 12 August 2025).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Education", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Accessed 12 August 2025).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2024", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (Accessed 7 August 2025).

8. Sokolovska, A. M. (2018), "Debatable aspects of the formula distribution of budget expenditures for higher education in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 8–21.

9. Yukhymenko, P. I., Fedosov, V. M., Lazebnyk, L. L. et al. (2010), *Teoriia finansiv: Pidruchnyk* [Theory of Finance: Textbook], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

10. Londar, S. L. (Ed.) (2021), *Udoskonalennia finansuvannia systemy osvity Ukrainy iak peredumova uspishnoho reformuvannia* [Improvement of the financing of the education system of Ukraine as a prerequisite for successful reform], DNU "Instytut osvitn'oi analityky", Kyiv, Ukraine.

11. Yurchyshena, L. V. (2021), "The model of higher education financing: the concept and practical results of implementation in Ukraine", *Osvitnia analityka Ukrainy*, vol. 3(14), pp. 17–32.

12. Psacharopoulos, G. and Patrinos, H. A. (2018), "Returns to investment in education: a decennial review of the global literature", *Policy Research working paper, no. WPS 8402*, World Bank Group, Washington, D.C., USA, available at: <http://documents.world.org/curated/en/442521523465644318/Returns-to-investment-in-education-a-decennial-review-of-the-global-literature> (Accessed 7 August 2025).

Стаття надійшла до редакції 12.08.2025 р.